

Ἡ Ἰωάννα πάλιν ἐσταμάτησεν ὀλίγον πρὶν ἀποκριθῆ εἰς ταῦτα καὶ εἶπε·

— Δέχομαι καὶ τὴν λύπην καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ θὰ τὸ ἔκαμνα εἰκοσάκις ἀκόμη διότι ἐλπίζω εἰς σέ.

Δὲν εἶπεν ὅτι εἶχε ἀπίστιν εἰς αὐτὸν, τὴν πίστιν ἣτις εἶναι ἡ ρίζα καὶ ἡ βάση τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν τὸ παρετήρησε.

— Ναι, ἐπανελάθην ἡ Ἰωάννα, ἔχω μεγάλην ἐλπίδα. Ἡμεῖς αἱ γυναῖκες εἴμεθα οὕτω πλασμένοι. Ὀλιγώτερον φροντίζομεν διὰ τὴν ἀγάπην σας ἢ δι' ὅ,τι εἴθε. Δυνάμεθα νὰ εὐχαριστηθῶμεν, ἔστω καὶ ἀποχωρισμένοι ἀπὸ σας, φθάνει νὰ σας βλέπωμεν ὅπως πρέπει νὰ εἴθε. Ἐγὼ δύναμαι.

— Ἰωάννα, θὰ γίνω ὅ,τι ἐπιθυμεῖς, ὅ,τι θέλεις, φθάνει μόνον νὰ συγκατανεύσῃς νὰ γίνῃς Ἰωάννα μου.

Ἡθέλησε δὲ, ὡς φαίνεται, νὰ τὴν ἐναγκαλισθῇ διότι ἐκείνη ἀπεσύρθη καταφανῶς.

— Ὅχι, εἶπε περιλύπως, αἰσθάνομαι ὅτι δὲν εἶναι ὀρθόν· δὲν δύναμαι ἐκτὸς μόνον . . . Καὶ κρύψας τὸ πρόσωπόν της μεταξὺ τῶν χειρῶν της, γνωρίζω, εἶπεν, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ γίνωμεν περισσότερον ὅ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον ἀφ' ὅ,τι εἴμεθα σήμερον.

Τί ἀπεκρίθη ἐκεῖνος δὲν δύναμαι νὰ εἶπω, οὐδὲ ποῖκι ἦσαν αἱ τελευταῖαι λέξεις τὰς ὁποίας ἀντήλλαξαν· ὡς μείνωσιν ἱεραὶ ὅπως αἱ τελευταῖαι λέξεις πρέπει νὰ ᾔηται.

Ὅτε ἡ Ἰωάννα μὲ ἐφώναζε νὰ τὸν ἀποχαιρετήσω, ὁ λόρδος Ἐρλιστάουν ἵστατο παρὰ τὸν ἀναφθέντα λόχον, ὑπερβολικῶς ὠχρὸς ἀλλ' ὑπερήφανος καὶ μάλλον ὁμοιάζων τὸν λόρδον Ἐρλιστάουν τῶν ἡμερῶν τοῦ Λυθουέπ· ἢ ὅπως ἐγνωρίζαμεν αὐτὸν τότε. Ἡ μήτηρ μου τῷ ἔτεινε τὴν χεῖρα της μὲ εὐχὰς καὶ εὐλογίας προερχομένας ἐκ βάθους τῆς φιλτάτης ἀγαθῆς καρδίας της· ἐκεῖνος δὲ, πρὸς μεγάλην της ἀπορίαν, ἀνήγειρε τὴν χεῖρά της καὶ τὴν ἡσπάσθη.

— Σας εὐχαριστῶ ὅλους δι' ὅλην σας τὴν καλὴν σὺνῃν. Ἐλπίζω νὰ σας τὴν ἀποδόσω μίαν ἡμέραν, μετὰ δύο ἔτη. Δύο ἔτη, καὶ ἐνθυμοῦ, (προσέθηκε στραφεὶς πρὸς με διότι, εἴτε μὲ ἤρεσκεν ἢ ὄχι, εἶχεν ὁμως ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμέ) ὅτι, ἂν καὶ αὐτὴ μὲ ἀφίη ἐλεύθερον, ἐγὼ θεωρῶ τὴν Ἰωάνναν Δούγλας ὡς σύζυγόν μου. Πρόσεχέ την ἕως ὅτου γίνῃ σύζυγός μου. Ὑγίαινε. . . .

Δὲν εἶχεν ἀκόμη παρῆλθαι μὴν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ὅτε συνέβη εἰς τὴν οἰκογένειάν μας δυστύχημα τὸ ὅποιον, ἐπειδὴ δὲν διηγούμαι τὴν ἱστορίαν μας, ἀλλὰ τὴν τοῦ λόρδου Ἐρλιστάουν, θὰ ἀναφέρω ἐν ὀλίγαις λέξεσι μόνον, ὅπως συχνὰ διηγούμεθα τὰ ἀπαίσια συμβάντα τῆς ζωῆς, τὰ καὶ τοῦ θανάτου τρομερώτερα.

Ἀνεκαλύφθη εἰς τὸν οἶκόν μας Βράουν καὶ Σας ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τινος τῶν συντρόφων μας, ὑπεξαίρεσις,

πρὸ χρόνων καὶ συστηματικῶς ἐνεργουμένη διὰ κλοπῆς τὴν ὁποῖαν ἀδύνατον νὰ ἀποδώσῃ τις εἰς ἀπλὴν ἀφροντησίαν. Τὸ ὄνομά του δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶπω, ἐσθέσθη πλέον ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, διότι ὁ ἐλευνὸς ἐγένετο αὐτόχειρ.

Ὁ πατήρ μου ἐπραξε τὸ μόνον τὸ ὅποιον ἠδύνατο τίμιος ἄνθρωπος νὰ πράξῃ· ἐθυσίασε τὸν πλοῦτον του εἰς τὴν ἀκεραιότητά του. Ἐπλήρωσε τὰ χρέη του μέχρι λεπτοῦ . . . μετὰ ταῦτα δὲ κατακλιθεὶς ἐν εἰρήνῃ ἀπέθανεν. Ἡ τελευταία μου ἀνάμνησις τοῦ Λυθουέπ συνδέεται μὲ τὸ φέρετρον τοῦ πατρός μου, ἐξερχόμενον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ πύργου κατὰ τινὰ χιονοσκεπῇ, χειμερινὴν ἡμέραν.

(Ἔπεται συνέχεια.)

EIKON

THE

ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλ. 484.)

Μαυθάνομεν, λέγει ὁ σοφὸς αὐτός, ἐκ τῶν τοῦ Ὀμήρου ποιημάτων, ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐπέδωκαν θαυμασίως. Ἡ ἐμπορία τῆς Κολχίδος μετέδωκε τοῖς Ἕλλησι διάφορα πλούτη, μέταλλα, βαφικὰς ὕλας διδάξασα καὶ διαφόρων εἰδῶν μεθόδους· ἐγνώριζον νὰ χαλκεύωσι καὶ νὰ βάπτωσι τὰ μέταλλα, νὰ τορνεύωσι καὶ χρυσῶσι τὰ ὄπλα, νὰ κατασκευάζωσιν ὀφράσματα καὶ νὰ χρωματίζωσιν αὐτὰ διὰ λαμπρῶν χρωμάτων. Ἡ γλυπτικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ εἶχον ἐφευρεθῇ. Ἡ φυσικὴ ἱστορία δὲν ἦτο πάντῃ ἀγνωστος καὶ ὅ,τι ἐγίνωσκον ἦτο ἀρκετὰ διαδεδομένον, διότι εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου ἀπαντῶμεν μέγαν ἀριθμὸν εἰδήσεων ἐπὶ τῶν ἱατρικῶν ιδιοτήτων τῶν φυτῶν, καὶ παρατηρήσεις πολλὰ ἀκριβεῖς ἐπὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἔξεων τῶν ζώων. Χάριν παραδείγματος ἡ σύγκρισις ἦν ποιεῖται ὁ Ὀμηρὸς τοῦ Αἰχντος καταδιωκόμενου ὑπὸ κοινῶν πολεμιστῶν πρὸς λέοντα καταδιωκόμενον ὑπὸ θῶων, εἶναι ἐντελὲς σύμφωνος πρὸς ὅσα γνωρίζομεν σήμερον περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ζώων τούτων.

Περίεργον δὲ ὅτι εἰς τὸ ποίημα τοῦτο τῆς Ἰλιάδος, τὸ ὠρισμένον πρὸ πάντων εἰς ἀνάμνησιν τῆς πολεμικῆς ἀνδρείας τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἐπιστήμη ἣτις φαίνεται ἦττον προωδευμένη εἶναι ἡ στρατιωτικὴ. Ἡ πολιορκία τῆς Τρωάδος κατ' οὐδὲν ὁμοιάζει πρὸς τὴν πολιορκίαν πόλεως, ὡς σήμερον

ἐννοοῦμεν. Μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων, φρουρούντων ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων, καὶ τῶν πολιορκούντων, ἐστρατοπεδευμένων πλησίον τῶν πλοίων αὐτῶν, ὅπαρχε διάστημα ἐλεύθερον πληρούμενον μόνον ὅταν Ἕλληνες καὶ Τρῶες πεζῇ ἢ ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν ἔρχονται εἰς χεῖρας ὡς οἱ ἀθληταὶ ἐν ἵπποδρόμῳ. Μεγάλαι πληγαὶ λόγχης καὶ τόξων καταφερόμεναι μετὰ πλείονος ἢ ἐλάσσονος δυνάμεως καὶ δεξιότητος, ἰδοὺ πῶς ἐμάχοντο ἐν διαστήματι δέκα ὀλοκλήρων ἐτῶν. Πέριξ τῆς πόλεως δὲν ὑπῆρχον χάνδακες ἢ τάφοι, οὐδεμία ἀπειλὴ ἐφόδου, οὐδεμία πολεμικὴ μηχανή. Οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς μηχανὴν, ἀλλ' ὡς στρατηγικὸν τέχνασμα τὸν περίφημον Δούριον ἵππον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐπέτυχον μετὰ δεκαετῇ πολιορκίαν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν Τροίαν τῇ συνδρομῇ τῶν Τρώων αὐτῶν. Ὁ λεγόμενος οὗτος ἵππος ἦτο τερατώδης ξυλίνη κιβωτὸς παριστάνουσα ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἐξ ὧν δὲ λέγει ὁ Ὅμηρος περὶ τῶν 4,200 πλοίων ἐξ ὧν συνέκειτο ὁ συμμαχικὸς στόλος, ἀποδεικνύεται ὅτι μὲ ὅλην τὴν περίφημον ἐκστρατείαν τῶν Ἀργοναυτῶν, ἡ ναυτικὴ τέχνη παρὰ τοῖς Ἕλλησι δὲν ἦτο πλέον προωδευμένη τῆς τακτικῆς. «Τὰ μέγιστα τῶν πλοίων, λέγει ὁ ποιητής, ἔχουσιν 420 ἄνδρας,» ἦτοι εἶχον σχεδὸν τὸ αὐτὸ μέγεθος σημερινῆς λέμβου.

Εἰ καὶ ὁ Δαίδαλος εἶχεν ἐφεύρει τὸν πέλεκυν, τὸ τρύπανον καὶ τὸν πρίονα, φαίνεται ὅτι δὲν ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ τελευταίου τούτου ἐργαλείου εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ στόλου τοῦ μετακομίσαντος τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Τρωάδα. Τὰ ἄλλα ἐργαλεῖα καθὼς καὶ τὰ πολεμικὰ ὅπλα ἦσαν ἐκ χαλκοῦ σκληρυνθέντος διὰ τῆς βραφῆς, διότι ὁ ὀρείχαλκος (μίγμα χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου) ἐγνώσθη μετὰ ταῦτα, καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον ἐντελῶς νὰ κάμωσιν ὅ,τι ἡμεῖς κάμνομεν τὴν σήμερον ἀρκετὰ κακῶς, ἡγουν νὰ σκληρύνωσι τὸν χαλκὸν διὰ ταχείας ψυχράσεως τοῦ πεφυρακτωμένου μετάλλου. Ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἐγίνωσκον τὸν σίδηρον, ἀλλὰ δὲν εἶχον εὐρεῖ εἰσέτι τὴν τέχνην νὰ καθαρίζωσι καὶ νὰ καθιστῶσιν αὐτὸν ἐλατὸν, διὰ τοῦτο δὲν ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἐργαλείων. Ὅθεν αἱ μηχανικαὶ τέχναι ἐστεροῦντο τῆς πρωτίστης αὐτῶν δυνάμεως, διότι ὁ σίδηρος εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς βιομηχανίας.

Ἐκτὸς τούτου ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ τέχνη τοῦ ἀναλύειν καὶ συγκερᾶν τὰ μέταλλα, τοῦ γλύφειν καὶ χερμάττειν αὐτὰ, ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαῖαις λαοῖς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου περιγραφόμενα ἔργα τοῦ Ἡφαίστου δίδουσιν ἰδέαν μεταλλουργικῆς τελειοποιημένης. Καὶ ὑπερβολὴν ἂν παραδεχθῶμεν εἰς τὰ παρὰ τοῦ Ὁμήρου περιγραφόμενα περὶ τῆς Τρωϊκῆς

Ἀθηνᾶς καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων τῶν κοσμοῦντων τὸ παλάτιον τοῦ Ἀντινόου, ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης βλέπομεν τὰς ἀποδείξεις τῆς ὑπάρξεως τῆς μεταλλουργικῆς καλλιεργούμενης ἐκτοτε μετὰ πλείστης ἐπιτυχίας. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ὡς καὶ εἰς πᾶν ἄλλο ἡ ὑπερβολὴ περιέχει τινὰ ἀλήθειαν. Πόθεν λοιπὸν ὁ Ὅμηρος ἠρανίσθη ὅσα διηγείται περὶ τῶν ὅπλων καὶ τῶν πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν μετάλλων ἐὰν οὐδὲν ἀνάλογον ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ; Καὶ εὐκόλον μὲν νὰ ἐπινοήσῃ τις ἐν παντὶ καιρῷ πρᾶγμα τι ἐκ τῶν κοινῶν, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐφεύρῃ καλλιτεχνικὰς ἰδέας ὅταν ἡ τέχνη δὲν ὑπάρχῃ; Διΐσχυρίσθησάν τινες ὅτι ὁ Ὅμηρος μετέφερεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου τὰς κυκλοφορούσας ἰδέας ὅτε ἔγραφε τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ ποιήματα. Καὶ τοῦτα μὲν ἐνδεχόμενον· μένει ὅμως πάντοτε βέβαιον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἦτοι χίλια ἔτη πρὸ Χριστοῦ, αἱ τέχναι τῆς γλυπτικῆς ἤνθουν κατὰ τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ αὐτὸς ποιητής, ὅστις τοσούτῳ μεγαλοπρεπῶς περιγράφει τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως, λέγει ὅτι καὶ τῆς Ἀσίας οἱ κάτοικοι εἶχον πλουσιωτάτας πανοπλίας κάλλιστα ἐξεργασμένας. Προστίθῃσι δὲ ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε τότε πολλοὺς τεχνίτας, οἵτινες κατεσκεύαζον κομψότατα σκεύη, καὶ ἐφήρμοζον τὸ ἐλεφαντοκόκκλον εἰς λεπτὰ ἐλάσματα, σχεδὸν καθὼς ἐφαρμόζουσιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τὸ ἀνακάρδιον (acajou) καὶ τὸ ἰόξυλον (palissandre) εἰς τὰ ἐπιπλά. Δὲν ἀπαντῶμεν εἰς τὴν Ἰλιάδα τὴν διαφορὰν, συχνάκις πολὺ αὐθαίρετον, ἣν παραδεχόμεθα σήμερον μετὰ τὸ ἐργάτου καὶ τεχνίτου. Ὁ Ὅμηρος μίαν μόνην λέξιν μεταχειρίζεται δι' ἀμφοτέρους, τὴν τοῦ τεχνίτου, τὴν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν εὐφυῆς ταύτην μόνον θαυμάζει ὁ ποιητής. Ἄρμα ἐντελῶς κατεσκευασμένον ἐλάκει παρ' αὐτῷ τὴν αὐτὴν προσοχὴν ἢ καὶ τὸν αὐτὸν ἔπαινον οἷον τὸ ἄγαλμα ἢ καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς γλυπτικῆς. Διὰ ταύτης τῆς ἀμεροληψίας ὁ Ὅμηρος ἀποκαλύπτει, εἰς τὴν ἀτελεύτητον ποικιλίαν τῶν ἀντικειμένων ὅσα περιγράφει, τοσούτῳ τελειοποιηθεῖσαν τὴν ἐπιδειξιότητα, ὥστε πολλοῦ συγγέεται μετὰ τῆς τέχνης.

Πολλὰ χωρία τοῦ Ὁμήρου ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἱατρικὴ ἐξησκεῖτο εὐδοκίμως, εἰμὴ ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τοῦλάχιστον καθ' ὅν χρόνον συνετέθησαν τὰ δύο αὐτοῦ ποιήματα.

Ἡ τέχνη τοῦ ἱατρεύειν ὑπῆρξε τὸ κατ' ἀρχὰς πρόνομιον τῶν θεῶν, τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἡρώων· ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν λαῶν ὕψωσεν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν θεῶν τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες εἶχον διακριθῇ περὶ τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν χειρουργίαν. Ἐὰν θεωρήσωμεν ὡς μύθους τὰς θεραπείας ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ Ἰλιάδι μετὰ τῆς σημειώσεως τῶν θεραπευτικῶν τρόπων, πρέπει νὰ ἀμφισβητήσωμεν καὶ

τὴν ὑπαρξίν πάντων τῶν ναῶν τῶν ὑπηρετουμένων παρὰ τῶν ἱερέων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἵτινες σχεδὸν πάντοτε ἠγείροντο πλησίον πηγῆς τινος μεταλλικοῦ ὕδατος. Πρέπει πρὸς τούτοις ἐπόμενοι εἰς τὴν αὐστηρότητα τῆς δυσπίστου ταύτης λογικῆς νὰ ἀρνηθῶμεν καὶ τῶν περιφημοτάτων ἐκείνων ναῶν τὴν ὑπαρξίν, οἵτινες εἶχαν ἀποκατασταθῇ ἀληθεῖς κλινικαί, οἷοι οἱ τῆς Κῶ καὶ Κνίδου, οἵτινες ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τῆς φιλοσοφικῆς ἐποχῆς, ἔδωκαν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιστήμην τὸν Ἱπποκράτην καὶ τὸν Κτησίαν.

Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἄλλοι ἀποδείξεις, ὅτι καὶ ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Ἡσίοδος κατεῖχον ἀκριβεῖς τινὰς γνώσεις ἱατρικῆς καὶ φυσικῆς ἱστορίας. Ἐγνωστοποιήσαμεν ἤδη τὴν γνώμην τοῦ Κυβιέρου τὴν ἀφορῶσαν τὸν Ὀμηρον. Ὁ αὐτὸς σοφὸς ἀναγνωρίζει, ὅτι ὁ Ἡσίοδος διδάσκει ἐντελῶς τὰς ἱατρικὰς ιδιότητας πολλῶν φυτῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναφέρει εἰς τὸ ποίημα αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἰλῆαι καὶ Ἡμέραι».

Τὸ ποίημα τοῦτο, διηρημένον εἰς δύο ἄσματα, πραγματεύεται περὶ τῆς γεωργικῆς ὑπῆρξε τρόπον τινὰ ἢ βάσιν τοῦ ποιήματος ὅπερ ὁ Βιργίλιος συνέθετο διὰ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ πλειόνων ἀναπτύξεων ὑπὸ τὸν τίτλον «Γεωργικά». Εἰς τὴν ποιητικὴν ταύτην συγγραφὴν ὁ Ἡσίοδος διδάσκει τοὺς καταλληλοτέρους καιροὺς διὰ τὰς ἐργασίας τῶν ἀγρῶν. Θέλει ὅπως εἰς τὴν σπουδὴν ταύτην ὀδηγῶνται οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς ἡλιακῆς ἀνατολῆς τῶν ἀστέρων. Πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς συμβουλῆς ταύτης τοῦ Ἡσιόδου, ὅτι τότε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἦσαν δύο εἰδη ἔτους, τὸ σεληνιακόν, ἥτοι τὸ τῶν ἀστρονόμων, καὶ τὸ ἡλιακόν, τὸ ὁποῖον οἱ γεωργοὶ εὗρισκαν εὐκολώτερον ν' ἀκολουθῶσιν ὡς δεικνύον κάλλιον τὰς ὥρας τοῦ ἔτους.

Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ὑπῆρξαν πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας δύο μέγιστα πηγαὶ παιδείας καὶ ἀγωγῆς. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἤρμηνεύθησαν καὶ ἐσχολιάσθησαν ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν, οἵτινες ἀπήγγελλον τεμάχια αὐτῶν μεταβαίνοντες ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ κώμης εἰς κώμην. Μετὰ δὲ ταῦτα ὅποτε ἡ γραφὴ ἐπολλαπλασίασε τὰ ἀντίτυπα, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἔλαβον τὸν πρῶτον βαθμὸν μετὰ τῶν ἀντικειμένων τῆς παραδόσεως εἰς τὰ σχολεῖα. Εἰς αὐτὰς οἱ παῖδες ἐμάνθανον νὰ ἀναγινώσκωσιν, οἱ ἔφηβοι ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν ῥητορικὴν. Αὐταὶ ἀνεγινώσκοντο ἔτι πλέον καὶ ἐκτὸς τῶν σχολείων ὑπ' ἀνθρώπων πάσης τάξεως. Οἱ πολιτικοὶ ἐμελέτων τὸν Ὀμηρον ὡς τὸν ἀσφαλέστερον ὁδηγὸν εἰς τὴν τέχνην τοῦ κυβερνᾶν τοὺς λαούς. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ἄνευ ὑπερβολῆς, ὅτι τὸ ποίημα τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἡ ἱερὰ Γραφὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐκαῖνο ὅπερ ἀν-

τικαθίστα πάντα τὰ λοιπὰ καὶ ἀντιπροσώπευεν ὁλόκληρον βιβλιοθήκην, εἰς χώραν, ὅπου οὔτε τὸ δημόσιον οὔτε οἱ ἰδιῶται εἶχον συλλάβει εἰσέτι τὴν ἰδέαν σχηματισμοῦ συλλογῆς χειρογράφων, ἅτινα μετὰ καιρὸν ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Οὕτω λοιπὸν οἱ πρῶτοι φιλόσοφοι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἦσαν ποιηταί. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα οὐδεμία πρόληψις ἀντετάσσετο εἰς τὸ νὰ θεωρῶνται ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Ἡσίοδος φιλόσοφοι καὶ σοφοί. Τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἤκμαζον, καὶ μάλιστα αἰῶνας τινὰς μετὰ ταῦτα, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη διετυπύντο πάντοτε εἰς στίχους, καὶ δὲν ὑπῆρχεν αἰτία ὅπως τὸ ἐξοχὸν πνεῦμα τῶν δύο τούτων ποιητῶν, δικαιολογήσῃ τὴν εἰς αὐτοὺς μὴ ἀπόδοσιν φιλοσοφικῆς αὐθεντίας, ἣν ἀπένειμον εἰς ἄλλους στιχουργούς.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου διέτθουν τὸ μέγα αὐτῶν ἀξίωμα εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα μέχρι τῆς ἐμφάνισως τοῦ Πλάτωνος, ὅστις πρῶτος προέτεινε ν' ἀποβληθῶσιν οἱ ποιηταὶ οὐ μόνον ἀπὸ τῶν σχολείων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς δημοκρατίας, ἢ ἀκριβέστερον ἀπὸ τῆς δημοκρατίας αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πυθαγόρας αὐτὸς ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι εἶχε κηρυχθῇ κατὰ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλὰ μεθ' ἧττονος ζήλου. Ἴσως αἰτία τῶν προσβολῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ προτίμησις ἧς ἀπῆλθον οἱ δύο οὗτοι φιλόσοφοι ποιηταί, τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φιλοσόφων τῶν ἀρχηγῶν τῶν σχολῶν.

Βοηθεῖα τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀκολουθήσωμεν τῇ ἐπιστήμῃ ἐπὶ τῆς προϊστορικῆς περιόδου εἰμὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τινὰς χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἀλλ' ὅπως ἀπαντήσωμεν αὐτὴν ἀλλαχοῦ ἃς λάβωμεν ἀνά χεῖρας τὸν Ἡρόδοτον.

Εἴπομεν ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας εἶχε περιηγηθῇ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσσυρίαν. Κατὰ τὸν Πλίνιον εἰς μόνον τὰ τρία ταῦτα μέρη ἐκαλλιεργεῖτο ὅπως οὖν ἐπιτυχῶς ἡ ἀστρονομία.

Ἴσως συμφέρει νὰ περιορίσωμεν εἰς τὰ τρία ταῦτα μέρη τὴν σπουδαίαν καλλιέργειαν πᾶσιν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. Οἱ Πέρσαι, περιορισμένοι εἰς ἀφηρημένους καὶ μεταφυσικὰς θεωρίας, δὲν μετεῖχον τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως, ἧς ἕνεκα ἐγεννῶντο παρὰ τοῖς γείτοσιν αὐτῶν ὠφέλιμοι ἀνακαλύψεις. Ἡ ὑπαρξὶς τῶν Σινῶν ἦτο πάντῃ ἄγνωστος, διότι ὁ λαὸς οὗτος οὐδαμοῦ τῶν ἀρχαίων ἱστοριῶν ἀναφέρεται. Ἡ μυθώδης ἐκστρατεία τοῦ Βάκχου ἀνεκάλει μόνον ἀμυδρῶς εἰς τὴν μνήμην τὰς στιγμιαίας σχέσεις τῆς ἐτι βαρβάρου Ἑλλάδος μετὰ τῶν Ἰνδῶν.

Οἱ λαοὶ οὗτοι κατεῖχον ἀναμφιβόλως ἐπιστήμην ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐπιστημονικὴν θεολογίαν· ἀλλ' ἐκ τῶν μικρῶν εἰδήσεων ὅσαι μετέβησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, προέκυπε τοσαύτη ὁμοιότης πρὸς τὰ διδα-

σκόμενα εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Αἰγύπτου, ὥστε ἀνεφύη ζήτημα ἂν ἡ Αἰγύπτος ἐδίδαξε τὰς Ἰνδίας ἢ αἱ Ἰνδαὶ τὴν Αἰγύπτον.

Ἀλλὰ καὶ τὴν σήμερον, ὅτε γινώσκωμεν περὶ Ἰνδιῶν πολλὰ πλεον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὸ αὐτὸ ζήτημα διαιρεῖ τοὺς σοφοὺς. Ὁ Κυβιέρος ἐδοκίμασε νὰ λύσῃ αὐτὸ εἰσάγων τρίτον ὅρον, τοὺς Βαβυλωνίους.

(Ἔπεται συνέχεια.)

BIBLIOGRAPHICAL

Γρατιανὸς Ζώρζης, ἀθέντης Λευκάδος. Ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ καθηγητοῦ Καρόλου Χόπφ, μετενεχθεῖσα μὲν ἐκ τῆς Γερμανικῆς ὑπὸ Ἰωάννου Δ. Ρωμανοῦ, προτάξαντος Ἱστορικὴν Μελέτην περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι φραγκοκρατίας καὶ τῶν Παλατίνων Κομήτων Οὐρσίνων, αὐθεντῶν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ἐκδοθεῖσα δὲ ἀνγλίωσι τοῦ φιλογράφου Κυρίου Παύλου Δάμπρου. Ἐν Κερκύρᾳ, τυπογραφεῖον ἡ Ἰονία, ἀδελφῶν Κάων. 1870.

Ὅστις λάβῃ ἀνὰ χειρὸς τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ ἀναγνώσῃ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτοῦ, θέλει νομίσαι βεβαίως ὅτι κύριον αὐτοῦ μέρος ἀποτελεῖ ἡ μεταφρασθεῖσα πραγματεία τοῦ Χόπφ καὶ ὅτι ταύτης προετάχθη ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ σύντομός τις Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν περιστάσεων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔζησεν ὁ Γρατιανὸς Ζώρζης. Ἄμα ὁμοῦς ἀνοίξας τὸ βιβλίον, ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἄλλως ἔχει τὸ πρῶγμα. Ἡ μὲν ἐν κεφαλίδι τῆς συγγραφῆς ἀναγγελλομένη πραγματεία τοῦ Χόπφ εἶναι ἐν ἐκ τῶν λεπτομερικῶν ἐκείνων ἀριστουργημάτων δι' ὧν ὁ ἔγκριτος οὗτος ἀνὴρ ἐπροοιμίασεν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἱστορίας καὶ περιλαμβάνει σελίδας δώδεκα καὶ ἡμίσειαν, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ προταχθεῖσα Ἱστορικὴ Μελέτη σύγκειται ἐκ σελίδων 300 περίπου. Φαίνεται ὅτι ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἡμῶν φίλος Ἰωάννης Ρωμανὸς τοσοῦτον ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς φραγκοκρατίας, εἰς τῆς ὁποίας τὴν μελέτην ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐνέκυψεν, ὥστε, καθὼς οἱ τῆς Δύσεως μαχηταὶ πρόφασιν μὲν τῆς μικραίνου αὐτῶν ἐπιδρομῆς πρὸς Ἀνατολὴν, τῆς καλουμένης Σταυροφορίας, ἔλαβον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς μικρᾶς τοῦ Ἁγίου Τάφου χώρας, πράγματι δ' ἀπῆλθον ἐπὶ τὴν κατὰκτησιν τοῦ εὐρυτάτου Βυζαντινοῦ κράτους, οὕτω καὶ αὐτὸς, ὡς ἀφορμὴν ἀπλὴν ἐδράξατο τὸ βραχὺ τοῦ Χόπφ ἔργον, ἵνα χαρακτηρίσῃ καὶ διαφωτίσῃ ἐλόκληρον τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπὶ φραγκοκρατίας καταστάσεως τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἰωνίων νήσων. Ἀλλ' ὁμιλήσωμεν σπουδαιότερον περὶ ἔργου ἀξίου τῇ ἀληθείᾳ σπουδαιότητος ἐκτιμήσεως· διότι ἡ μετριοφροσύνη ἡ θελήσασα νὰ ἐπικουρήσῃ μελέτας ἰδίᾳ διὰ τοῦ ὀνό-

ματος διδασκάλου προσφυλοῦς εἶναι τὸ ἐλάχιστον τοῦ συγγραφέως ἡμῶν προτέρημα.

Ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ Μελέτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον πραγματεύεται περὶ τῆς καθόλου φραγκοκρατίας, τὸ δὲ δεύτερον περὶ τῶν Παλατίνων Κομήτων Οὐρσίνων, αὐθεντῶν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου. Τὸ πρῶτον εἶναι ἀπλὴ εἰσαγωγὴ θίγουσα πάντα τὰ κεφαλαιώδη ζητήματα τῆς περιόδου ἐκείνης, τὴν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν διανομὴν τοῦ κράτους, τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, τὴν ἐπὶ τῆς γλώσσης καὶ τὰ ἥθη ἐπίδρασιν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ συγγραφεὺς ἐνδιατρίβει ἐνταῦθα ἰδίως περὶ τοὺς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀσχοληθέντας εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς ἐποχῆς ταύτης τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας, ἐξαίρει μάλιστα καὶ δικαίως τὰ ἔργα τοῦ Καρόλου Χόπφ. Ἀλλὰ καὶ τοὶ περὶ τῶν λοιπῶν γενικώτερον ἐξ ἀνάγκης ὁμιλήσας, παρεναίρει καὶ περὶ αὐτῶν παρατηρήσεις καὶ κρίσεις μαρτυρούσας νοῦν ὀρθὸν καὶ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων γνῶσιν. Τὸ δὲ κυριώτατον τοῦ συγγραφέως ἔργον εἶναι τὸ δεύτερον μέρος, τὸ ἱστοροῦν τὰ κατὰ τοὺς Αὐθέντας Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, τὸ ὁποῖον, περιλαμβάνον σελίδας περίπου 200, ἀποτελεῖ μίαν τῶν σπουδαιότερων εἰδικῶν πραγματειῶν ὅσαι ἐγράφησαν ποτὲ περὶ φραγκοκρατίας. Ἡ μονογραφία αὕτη, ὡς πᾶσα μονογραφία, ἀνάλυσιν δὲν ἐπιδέχεται· πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ἵνα ἐκτιμηθῇ. Ὅθελαι ἄρα γε τύχει παρ' ἡμῖν ἀναγνωστῶν; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡξιώθη ἐνὸς ἀνταξίου πολλῶν ἄλλων· καὶ ἰδοὺ πῶς. Ἐν Κερκύρᾳ διέτριψε πέρυσιν ἡ Κυρ. Καικιλία Baring, ἀγγλὶς βαθύπλουτος, λογία καὶ εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, ἀνεψιά δὲ τοῦ William Windham, ὑπουργοῦ διατελέσαντος τῶν Ἀποικιῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν, τοῦ ὁποίου τὰ σπουδαῖα ἀπομνημονεύματα ἐξέδωκεν αὕτη ἐν Λονδίνῳ τῷ 1866. Ἡ Κ. Baring ἐγνώρισε καὶ ἐξετίμησε τὸν Κ. Ρωμανὸν, ὅστις προσέφερεν εἰς αὐτὴν ἐν ἀντίτυπον τοῦ ἔργου του, τὸ ὁποῖον ἡ κυρία ἐκείνη ἐπανεληθοῦσα εἰς Ἀγγλίαν ἐπεμψε πρὸς τὸν περιφανῆ αὐτῆς φίλον τὸν Γεώργιον Γρότε. Ὁ δὲ, ἀναγνοὺς τὸ βιβλίον ἔγραψε τὴν ἀκόλουθον αὐτῇ ἀπάντησιν, ἧς εὐχαρίστως δημοσιεύομεν τό τε ἀγγλικὸν κείμενον καὶ ἑλληνικὴν μετάφρασιν.

12 Saville Row (W) July 29, 1870.

Dear Mrs Baring,

I send back herewith the Hellenic work which you were good enough to put into my hands.

I have read the greater part of it with much interest, and I think it does honour to the historical research as well as to the literary power of M. Giovanni Romano. It is surprising to see how cleverly and powerfully he has brought back the Modern Greek style to the rules of ancient classical Greek, making